

Terry Cook
'Clio' Consulting
Ottawa
Kanada

„MI SMO ONO ŠTO ČUVAMO; ČUVAMO ONO ŠTO JESMO“: PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUĆNOST ARHIVISTIČKOG VREDNOVANJA

UDK 930.251

*Arhivističko vrednovanje ima svoju vlastitu povijest te je vrlo prijeporno područje u sklopu struke, a i sve više unutar naših vanjskih zajednica. Ovaj članak analizira razvoj promišljanja vrednovanja kroz tri dobro ustanovljene faze: skrbni čuvar dodjeljuje odgovornost za vrednovanje stvaratelju ili upravitelju zapisa; povjesničar-arhivist neizravno donosi odluke o vrednovanju putem filtriranja trendova u akademskoj povijesti; i arhivist kao stručnjak koji izravno procjenjuje kontekste funkcije i aktivnosti kako bi razaznao vrijednosni značaj. Sad se nazire i četvrta faza: participacijsko vrednovanje s različitim zajednicama građana tako da bi se konačno mogle čuti tišine koje su dugo vladale našim arhivskim zapisima. Rad je izvorno objavljen na engleskom jeziku u časopisu *Journal of the Society of Archivists* 32(2011).¹*

Ključne riječi: vrednovanje, arhivski zapisi, odabiranje, preuzimanje, stvaratelj, vrijednost, makrovrednovanje, građani

Za godišnju konferenciju Društva arhivista Ujedinjenog kraljevstva 2010. određena je sljedeća tema: *Mi smo ono što čuvamo: Dovođenje u pitanje tradicionalnog pri vrednovanju i preuzimanju.*²

---

¹ Cook, T., „We Are What We Keep; We Keep What We Are“ : Archival Appraisal Past, Present and Future. *Journal of the Society of Archivists* 32(2011), str. 173-189. Ove je godine (2013) časopis promijenio naziv u *Archives and Records: The Journal of the Archives and Records Association* (napomena prevoditelja). Ovaj se prijevod objavljuje uz dozvolu izdavača, Taylor & Francis Ltd, URL: www.tandfonline.com.

² Ovaj je članak prerada uvodnog referata kojeg sam izložio na godišnjoj konferenciji Društva arhivista (UK) 1. rujna 2010. u Manchesteru. Tijekom te konferencije Društvo je promijenilo naziv u Udruženje arhivskoga gradiva i zapisa (UK). Želim se zahvaliti Katy Goodrum, koja je tada predsjedala Društvom i Justinu Cavernelis-Frostu, predsjedatelju konferencijskog Odbora, što su me počastili pozivom da budem uvodni govornik, kao i za njihovu popratnu ljubaznost. Zahvalan sam Caroline Williams za strpljivo ohrabivanje razvijanja ovog mog eseja i kolegama recenzentima na njihovim zapaženim komentarima.

Ova tema podsjeća na slične pitijske uzrečice: „Mislim, dakle, jesam“, „Ono si što jedeš“, a za arhiviste, kao što kaže tema, „Mi smo ono što čuvamo“. U sva tri slučaja, činidba određuje činioca: kako mislimo, kako jedemo ili kako čuvamo zapise određuje samu bit prirode, definicije, identiteta onoga tko smo „mi“. Ako nas arhiviste definira ono što čuvamo, također je istinito i suprotno: Čuvamo ono što jesmo. Stvaramo alate za vrednovanje i preuzimanje, no oni nas istodobno stvaraju i određuju, postaju dio našeg identiteta. Kao što je primijetio William J. Mitchell, „Prihvatanjem određenih alata pristajemo na prohtjeve i iskazujemo nakane“.³

Svaki izazov našim tradicionalnim pristupima mora barem implicitno uključivati pobliže sagledavanje tih „prohtjeva“ i „nakana“: koliko dobro vrednujemo i preuzimamo zapise? Koliko smo to dobro činili u prošlosti? Jesu li vrednovanje i preuzimanje nužno povezani kao što se to pretpostavlja u nazivu Konferencije i većini arhivističke literature i prakse? I tko su to „mi“: arhivisti koji čuvaju zapise ili organizacije, ustanove i spisovoditelji koji čuvaju svoje vlastite službene zapise, ili pak pojedinci, zajednice i u širem smislu, društvo koje čuva svoje vlastite zapise? Da li te šire organizacijske i društvene tvorevine djelomično odnosno tijekom vremena u znatno većoj mjeri, definiraju njihove potrebe, želje i prava u određivanju onoga što čuvamo? Ili im mi omogućavamo da same čuvaju vlastite arhivske zapise, tako da smo mi samo virtualni, takoreći neprisutni čuvari? Koliko dobro konceptualno integriramo virtualne „sveobuhvatne arhive“ vlasti i glavne institucijske arhive s osobnim i obiteljskim arhivima privatnog sektora na način da se oni međusobno nadopunjuju i upotpunjuju? Na mnoga od ovih pitanja nije moguće lako odgovoriti, no kao struka moramo jasnije promišljati o tim pitanjima i razabrati postojanje raspona mogućih odgovora i iznimnog izazova pred nama kao struke, kako bismo započeli s iskušavanjem odgovora u našim zajednicama.

Posljednjih je godina važnost vrednovanja potvrđena u mnogim izlaganjima sa znanstvenih skupova, brojnim člancima, pa čak i nizom monografija. Većina se arhivista sada slaže da, osim kod posebnih vrsta arhivskih zapisa u određenim medijima za određena vremena i mjesta, a obično je riječ o rijetkim ili vrlo starim zapisima s visokom unutarnjom vrijednošću u smislu materijalnih rukotvorina, arhivi jednostavno ne mogu trajno čuvati sve zapise. Moraju se izvršiti nemili odabiri. Premda postotak varira i nikad se ne može u potpunosti dokazati, uobičajena je procjena da će između 1 i 5 posto ukupno stvorenih institucijskih zapisa preživjeti kao arhivski zapisi. Za izvaninstitucijske zapise privatnog sektora brojke su znatno niže, čak i u Kanadi koja njeguje tradiciju „sveobuhvatnih arhiva“.

---

³ I drugi su arhivistički pisci sugerirali ovakve formulacije u stilu jina i janga pri oblikovanju arhivističkog načina razmišljanja: vezano uz preuzimanje kao odraz arhivističkog identiteta, posebno vidjeti analizu slučaja američko-židovskih arhivskih zapisa autorice Kaplan, E., *We Are What We Collect, We Collect What We Are: The Archives and the Construction of Identity*. *American Archivist* 63,1 (proljeće/ljeto 2000); a za preobrazbu iz pozitivističkog u postmodernistički identitet jedne vrste medija za bilježenje vidjeti Schwarz, Joan M., *We make our tools and our tools make us: Lessons from Photographs for the Practice, Politics and Diplomats*. *Archivaria* 40 (jesen 1995), koja počiva na citiranom poznatom aforizmu Williama J. Mitchella iz njegovog djela *The Reconfigured Eye. Visual Truth in the Post-Photographic Era*, 1992, kojeg također citira i Schwartz, 40.

Helen Samuels i Richard Cox osobito su opisali vrednovanje kao arhivistovu „prvu odgovornost“ iz koje proistječu sve druge.⁴ Mi se arhivisti kao struka moramo stalno podsjećati na svu ozbiljnost tog zadatka. Mi smo doslovno sustvaratelji arhivskih zapisa kao zapisa, kao što stvaramo arhive kao institucije. U tom stvaralačkom činu moramo ostati posebno osjetljivi na političku, društvenu, filozofsku i etičku prirodu arhivističkog vrednovanja, budući da taj proces definira stvaratelje, funkcije i aktivnosti koje će se zrcaliti u arhivskim zapisima, istodobno određujući i odabirući srodne dokumente koji će se trajno čuvati i na taj način uživati sve arhivističke aktivnosti koje iz toga proistječu (obrada, opis, čuvanje, dostupnost, on-line objava, upotreba za izložbu i slično), i konačno, vrednovanje u znatnoj mjeri određuje koji će dokumenti biti uništeni, izuzeti iz arhiva, a njihovi stvaratelji zaboravljeni i izbrisani iz sjećanja - sve to činimo mi, arhivisti.

U mnogim društvima, određenim staležima, regijama, etničkim skupinama ili rasama, žene kao spol ili ljudi koji nisu heteroseksualni bili su stavljani van zakona zbog svoje relativne ili potpune isključenosti iz arhiva, a samim time i van povijesti i mitologije - ponekad nesvjesno i nemarno, a katkad svjesno i namjerno. Možda bi srodnija pitajska tvrdnja o vrednovanju trebala glasiti: Mi smo ono što *ne* čuvamo, što svjesno odstranjujemo, marginaliziramo, ignoriramo i uništavamo. Drugim riječima, ako smo ono što čuvamo, onda, u skladu s ljudskom prirodom obično čuvamo ono što jesmo, ono s čime se osjećamo najudobnije, što nam je poznato, što znamo, ono što je naše društveno i obrazovno porijeklo stvorilo da jesmo to što jesmo. Prema riječima Williama Mitchella, prepuštamo se prohtjevima oko nas i pokazujemo naše vlastite namjere. Ako se pogledom prelete prostorije svih arhivističkih znanstvenih skupova na kojima sam sudjelovao protekla tri desetljeća u anglosaksonskom svijetu, primjećuje se bijela, građanska, dobro obrazovana i ne previše raznovrsna skupina - jedina važnija promjena tijekom tog vremena jest da je demografsku dominaciju muškog spola zamijenio onaj ženski. Kao što je primijetio Verne Harris, poslije Derride, arhiv, arhiviranje je u osnovi političko i, što ne iznenađuje, poziva - i odražava - prepiranje, osporavanje i pobijanje. Politika vrednovanja jednostavno ne može biti prepuštena drugima, jer poricati određenu vlastitu politiku ili da doista jesmo politički angažirani je naravno samo po sebi politički i posvema etički čin, sklapanje očiju pred odgovornošću koju nam je društvo sveukupno povjerilo kako bismo stvorili i oblikovali arhiv.⁵

No, koliko dobro mi uistinu zrcalimo naša društva? U kojoj nas je mjeri u prošlosti definiralo ono što čuvamo ili ono što nismo sačuvali? Što sada nastojimo sačuvati kao arhivske zapise, slijedeći prihvaćene koncepte i strategije vrednovanja? I gdje bismo u budućnosti mogli usmjeriti fokus našeg vrednovanja i preuzimanja? Sagledavanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti vrednovanja u širokom pregledu nam može

---

⁴ Cox, Richard J. i Samuels, Helen W., *The Archivist's First Responsibility: A Research Agenda to Improve the Identification and Retention of Records of Enduring Value*. *American Archivist* 51(zima/proljeće 1988).

⁵ Harris, V. *Archives and Justice: A South African Perspective*. Chicago, 2007. ili njegovi izvrsni eseji u kojima je ažurirao ove ideje u *Ethics and Archives: An Incessant Movement of Recontextualisation* u: *Controlling the Past: Documentary Society and Institutions. Essays in Honor of Helen Willa Samuel* (ur. Cook, T.). Chicago, 2011. i *Archons, Aliens and Angels: Power and Politics in the Archive* u: *The Future of Archives and Recordkeeping: A Reader* (ur. Hill, J.). London 2011.

omogućiti da zamislimo i damo težinu izazovu prema tradiciji s kojom se naša struka mora suočiti na svim područjima kako bi napredovala u digitalnom dobu.

Imajući u vidu važnost arhivističkog vrednovanja kakvo sad zagovaraju drugi, a sasvim sigurno i ja, kao prvu i određujuću odgovornost arhivista, ta se rasprava u sklopu struke začudo razvila tek relativno nedavno i još je uvijek na neki način „karika koja nedostaje“ u našem profesionalnom mentalnom sklopu. Taj je pojam nedostajuće karike posuđen s plakata korištenog za promoviranje znanstvenog skupa o zamisljivosti vrednovanja, održanog 2000. u Salamanci u Španjolskoj. Taj je plakat bio ilustriran fotografijom operacijske sale tijekom španjolskoga građanskog rata i prikazivao je pacijenta ispruženog na leđima na operacijskom stolu, s razrezanom i otvorenom prsnom šupljinom. Šupljina je bila snažno obojena nasuprot crno-bijeloj boji ostatka fotografije, prikazana kao složeno obrubljen dio slagalice, čiji je nedostajući dio, srce, predočen kako lebdi iznad tijela, spreman da bude umetnut u otvor odgovarajućeg oblika u sklopu slagalice. Misao je bila kako je vrednovanje samo srce arhivistike, ono što joj daje život, omogućava joj da opstane, ono iz čega slijede sve ostale funkcije i da je vrednovanje predugo bilo odsutno iz arhivističke sveukupnosti ideja.

Čini mi se da ova ideja o vrednovanju kao nedostajućoj karici arhivističke slagalice priziva tri pitanja s kojima se moramo suočiti kako bismo vodili koristan dijalog o vrednovanju: prvo, ukoliko smijem biti tako odvažan pred auditorijem iz Ujedinjenog Kraljevstva, Jenkinsonovo naslijeđe po kojem se arhivisti uopće ne bi trebali baviti vrednovanjem, te da je to nearhivistički čin; drugo, povezan, ali odvojen pojam da se arhivist treba smjestiti kao objektivni kustos, pasivan i neutralan, a ne kao svjestan posrednik, aktivist i subjekt; i treće, da se arhivistički posao, uključujući vrednovanje, može svesti na skupinu postupaka i procedura bez obraćanja pažnje na teoretsku i filozofsku jezgru usredotočenu na vrijednost. Sva ta pitanja je potrebno razjasniti, kao što nas tema konferencije 2010. i poziva da činimo, da bismo postavili vrednovanje kako bi srce arhivskih zapisa jasno kucalo u digitalnom okruženju 21. stoljeća.

Do sredine 20. st. arhivisti su bili eksplicitno uspoređivani s učinkovitim usisavačima koji prvenstveno za povjesničare zahvaćaju dokumentarističko naslijeđe daleke prošlosti; suvremena se arhivska struka iz sredine 19. st. najprije bavila srednjovjekovnim i ranomodernim zapisima kod kojih nije bilo potrebe za odabiranjem - arhivisti su pomno očuvali svaki dragocjeni komadić koji je opstao iz prethodnih stoljeća. Ti su arhivistički pioniri proučavali zapise kao pojedine dokumente i bili su vrlo upućeni u njihov sadržaj kako bi istraživačima pomogli da shvate njihove tajanstvene formate, stilove, pismo i kontekste.⁶

No i sam je arhiv bio doživljavan kao „prirodna“ akumulacija, organski 'ostatak', neka vrsta neodarvinističkog zdanja preživljavanja najsposobnijih, ako se tako može reći, primijenjenog na rad pismohrane. Na taj je način arhiv naturaliziran i nije bio smatran problematičnim. Pozornost je bila usmjerena na prikupljanje tih ostataka dokumenata bez odabira i razvijanje metoda i postupaka kako bi ih se intelektualno

⁶ O arhivistu kao usisavaču i pozornosti koja je i u Ujedinjenom Kraljevstvu i Kanadskom nacionalnom arhivu prije 1950-ih usmjerena ka vrlo starim zapisima vidi Cook, T., *An Archival Revolution: W. Kaye Lamb and the Transformation of the Archival Profession. Archivaria* 60 (jesen 2005); i općenitije o idejama koje pokreću arhivske zapise na zapadnom i engleskom govornom području Cook T. *What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift. Archivaria* 43 (proljeće 1997).

opisalo unutar konteksta i fizički održalo u arhivima, da bi se osigurala njihova vjerodostojnost kao dokaza. To je klasična Jenkinsonova arhivistička paradigma i njegova obrana arhivističke cjelovitosti. Dok je 20. st. hrlilo naprijed, Jenkinsonovo je rješenje za nedobrodošao zadatak smanjivanja ogromnih i rastućih nakupina suvremenih zapisa bilo, prema njegovim vlastitim riječima, „postavljanje Upravitelja za isključivog izvršitelja odabira i uništavanja njegovih vlastitih dokumenata...“. Arhivisti bi nakon toga preuzeli odgovornost za ostatak, budući da su se tako dobro skrbili za raritetne srednjovjekovne i ranomoderne dokumente.⁷

To stajalište spram vrednovanja kao nearhivističkog i danas još uvijek mjestimice odjekuje u struci, posebice u nekim inicijativama digitalnog čuvanja, gdje je najveća količina pozornosti usmjerena ka stvaranju i očuvanju dokaza, a ne njihovom odabiranju ili u sličnom stilu, ka poticanju stvaratelja da se procijeni vrijednost upravljanja rizikom kako bi se utvrdilo koji su bezoblični i kratkotrajni podaci u računalnim sustavima vrijedni sažimanja u metapodatke s dovoljno konteksta da budu smatrani izvornim i vjerodostojnim zapisima. Dakako da su isključivo samo takvi zapisi po definiciji primani u arhive kao autentični i pouzdani dokazi, a sve to de facto iznova omogućava stvaratelju da koristeći razne softverske programe kojima upravlja odredi što ima arhivističku vrijednost. Ovaj neojenkinsionizam također odjekuje u reakcijama koje dobivam od nekih sudionika radionica o vrednovanju, da sa smanjivanjem troškova digitalne pohrane i eksponencijalnim širenjem kapaciteta za digitalnu pohranu, možda sada možemo sve sačuvati i dozvoliti različitim kombinacijama softverskih tražilica, direktorija metapodataka i arhivističkom opisu da izdvoje 1 do 2 posto digitalnog žita od 98 ili 99 posto kibernetičkog kukolja.

Osnovni problem ovakvih stavova koji podrazumijevaju neuplitanje arhivista, pa sve do dodjeljivanja vrijednosti zapisima i zatim donošenja odluka o vrednovanju jest da ovaj pristup sam po sebi nikako nije lišen vrijednosti, čak i ako izostavi arhivista iz aktivnog određivanja vrijednosti koje čine vrednovanje. Ovaj pasivni pristup dozvoljava i sankcionira uništavanje arhivistički vrijednih zapisa iz bilo kojeg razloga kojeg bi mogao imati stvaratelj ili sljedeći/nasljedni činitelj, kontrolor ili vlasnik, od zabrinutosti zbog osobne neugodnosti ili skandala, do prerевne zaštite privatnosti ili sujetne otvorenosti i odgovornosti u vlasti, pa sve do namjernog brisanja nedobrodošle prošlosti kako bi se opravdala sadašnjost ili u orvelovskom smislu, kontrole prošlosti radi kontroliranja sadašnjosti i oblikovanja budućnosti. Da ovaj pristup utvrđivanju vrijednosti kojim upravlja stvaratelj može dovesti do ozbiljnih zlouporaba i na taj način potkopati odgovornost vlasti onima kojima vlada, čak i izvan dramske siline rata i revolucije, posljednjih je godina vrlo jasno otkriven u Kanadi na primjeru ilegalnog uništavanja zapisa vezanih uz nacionalni skandal koji se ticao zaražene krvi, u SAD-u vezano uz snimke na kazetofonskim vrpčama u slučaju Watergate i zapisa

---

⁷ Jenkinson, H., *A Manual of Archive Administration*. London 1966, novo izdanje prerađenog drugog izdanja iz 1937, str. 151 za citat i 136-155 za raspravu. Općenito o Jenkinsonu i nizozemskom priručniku koji je na njega znatno utjecao vidjeti Cook, T., *What is Past is Prologue*, str. 20-26. Jenkinsonovo je uvjerenje u upraviteljevu učinkovitost da izvrši ove zadatke bilo znatno poljuljano u radnoj stvarnosti još za njegova vremena, štoviše, u ključnoj ustanovi njegove vlastite vlade odgovornoj za spisovodstvo, od strane faktora poput neformalnih konvencija, lokalnih praksi, društvenih očekivanja i kulturnih normi; vidjeti detaljna istraživanja Craig B. L., *Rethinking Formal Knowledge and its Practices in the Organization: The British Treasury's Registry Between 1900 and 1950*. *Archival Science* 2,1-2(2002).

elektroničke pošte u Bijeloj kući, u Australiji povezano sa zapisima o zlostavljanju djece u samoj jezgri slučaja Heiner i u Južnoafričkoj Republici s dužnosnicima aparthejda, koji su prikrivali bolna kršenja ljudskih prava i zločine, kao što su to kasnije priznali u svjedočenju pod zakletvom pred poznatom Komisijom za istinu i pomirenje. To su samo neki od poznatijih slučajeva koje je sada osvijetlio povijesni i arhivistički znanstveni rad, no sasvim sigurno nisu jedini u kojima je stvaratelj nelegalno uništavao zapise.⁸

Čak pod pretpostavkom da su ovakve zlouporabe individualna zastranjivanja korumpiranih i ulizivačkih osoba, što je po mom mišljenju i znatna pretpostavka o sustavnom problemu, dozvoljavanje stvaratelju da određuje „vrijednost“ povlašćuje moćne i institucijske u društvu naspram privatnih i osobnih, korporacije i vlasti naspram građana i zajednica, višerazinske tvorce politike prema nižerazinskim radnicima koji svakodnevno međusobno djeluju s građanima, ukratko, one koji imaju sredstva, infrastrukturu, kontinuitet i vrijeme da stvaraju i upravljaju zapisima na uredan način te ih očuvaju tijekom stoljeća - doista značajno postignuće, tim više što je riječ o ogromnim količinama digitalnih podataka - i koji su motivirani da to čine kako bi naturalizirali i legitimizirali svoju vlastitu tekuću prevlast onako kako je bila sankcionirana u prošlosti i tako potvrđena za budućnost. Po pitanju digitalnih medija i njihovog dugoročnog očuvanja izravno se stoga suočavamo s pitanjima staleža, kapitala i moći. I čim interveniramo u tu dinamiku, dovedemo u pitanje to razvođe digitalne memorije, ponovno smo suočeni s politikom i, ako smijem dodati, etikom arhivskih zapisa. I ako bismo zažmirili na tu politiku i etiku, odbili prihvatiti našu prvenstvenu odgovornost vrednovanja kako bi se osigurao drugačiji ishod, smatram da je to, uz ispriku Sir Hilaryju, sve samo ne lišeno vrijednosti, to je zapravo arhivistički tajni dogovor s moći.

To nas pak sasvim izravno dovodi do drugog pitanja s kojim se moramo uhvatiti u koštac: subjektivnom prirodom arhivista i posebice funkcijom arhivističkog vrednovanja. Nijemac Hans Booms se s tim pitanjem suočio već 1971. i po mom mišljenju na najbolji način analizirao vrijednosti vrednovanja. Booms je upozorio da bi sva teorija vrednovanja (i posao vrednovanja) nužno bila društveno uvjetovana i subjektivna, „ukorijenjena u samoj biti ljudskog postojanja: to je uvjetovanost koja se ne može promijeniti ili ukloniti, nego tek ograničiti“.⁹ Booms je ustvrdio kako je to pravovaljano za sve glavne teorije ustanovljenja vrijednosti vrednovanja, bilo da se temelje na povijesnoj svjesnosti, eksperimentalnoj intuiciji, odabiru od strane stvaratelja, birokratskoj strukturi ili historiografskim kretanjima. To je jednako točno za nešto novije društveno utemeljene pristupe vrednovanju, poput makrovrednovanja i

⁸ Kako bi se osjetio ton ovakvih radova, ponajprije arhivističkih, osim eseja Vernea Harrisa spomenutog u bilj. br. 5, također vidjeti *Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society* (ur. Cox, R. i Wallace, D.). Westport CN i London, 2002; *Political Pressure and the Archival Record* (ur. Procter, M., Cook, M. G. i Williams, C.). Chicago 2006. i Jimerson, R. C., *Archives Power: Memory, Accountability, and Social Justice*. Chicago 2009. Povjesničari i druge osobe dosada su napisali na stotine knjiga i članaka na temu politike pamćenja kroz prisutnost, odsutnost, izmjenu ili nedostupnost zapisa; kao puki uvod iz 1990-ih u ovo područje koje je otada eksplodiralo vidjeti brojne citate o toj učenosti „pamćenja“ u bilj. br. 3 u Cook, T., *What is Past is Prologue*.

⁹ Booms, H., *Society and the Formation of a Documentary Heritage: Issues in the Appraisal of Archival Sources*. *Archivaria* 24 (ljetno 1987), izvorno objavljeno na njemačkom jeziku 1972, na temelju govora iz 1971. (preveli Hermina Joldersma i Richard Klumpenhower), 106.

dokumentacijske strategije.¹⁰ Naš odgovor ne bi smio biti povlačenje od naše neizbježne subjektivnosti u iluziju nepristranosti ili loše definiran razgovor o arhivskim zapisima kao „znanosti“, nego bismo trebali definirati teoriju vrednovanja i metodologiju koja slijedi i nakon toga obaviti konkretan posao na obranjiv, odgovoran, dobro istražen, participirajući i transparentan način, ostavljajući pritom jasan trag o našim odlukama koje se odnose na čuvanje i uništavanje te kako, zašto i od koga su donesene i zatim da li su dotični zapisi bili u potpunosti ili djelomično preuzeti.

Poput svih ljudskih aktivnosti, arhiviranje je kulturološki povezano i proizvod je svojeg okoliša: kao rezultat toga svi arhivski zapisi imaju svoju vlastitu priču, kontekst i povijest, posebice u pogledu njihova vrednovanja i na taj način samog njihovog prvenstvenog uključivanja kao arhivskih zapisa. Te priče (ili ako vam se više sviđa, bogato slojeviti metapodaci), omogućavaju da obične zabilježene rukotvorine ožive, čine arhiv krepkijim i korisnijim, nudeći na taj način društvu mogućnosti za dodavanje profinjenosti, sastava, nijansi i točnijeg značenja informacijama koje se nalaze u dokumentima, povećavajući na taj način njihovo razumijevanje. Ovdje nije riječ o razuzdanoj, već prepoznatoj subjektivnosti, dokumentiranoj i odgovornoj.

Kad su arhivisti prihvatili potrebu da vrednuju zapise, slijedeći sredinom stoljeća vodstvo Theodorea Schellenberga i njegovih američkih kolega, to su u početku činili neizravno, pronalazeći vrijednost koja se otklanjala putem proučavanja trendova u historiografiji. Najprije u Kanadi i SAD-u, a uskoro i u cijelom svijetu, takav je pristup podrazumijevao da se zaposle arhivisti akademski obrazovani iz povijesti i stoga vični primarnom istraživanju arhivskih dokumenata, za koje se smatralo da će tako putem svojevrstne osmoze razviti „osjećaj“ ili intuiciju o tome koje su vrste zapisa općenito vrijedne za korištenje, pa će stoga biti vrednovani kao arhivski (dok će ostatak biti uništen). Dok su povjesničari proučavali društvo i njegove različite sastavnice, postupno su širili svoje interese u vrijeme kada se prošlo stoljeće primicalo kraju, s političke, ekonomske, diplomatske i vojne povijesti na društvenu, kulturnu i komunalnu povijest, povijesti od dna prema vrhu kao i obratno. Slijedeći te nove trendove u povijesnom istraživanju i pisanju, arhivisti su sukladno tome - što je ujedno i vrlo pohvalno - proširili svoja institucionalna, elitistička i statička stajališta Darwinova i Jenkinsonova pristupa ostacima, ka stvaranju trajnog arhiva.¹¹

Međutim, do 1980-ih se Schellenbergov model raspao pod teretom praktične stvarnosti i teorijske kritike. Imajući u vidu ogromne količine suvremenih papirnatih zapisa i nepostojanost njihovih digitalnih pandana, više nije bilo moguće zadržavanje starijih, desetljećima neaktivnih dokumenata kako bi se omogućilo pojavljivanje povijesnog vidika o važnim trendovima, idejama, događajima i ljudima. Moralo se dogoditi vrednovanje i ovlastiti uništavanje kratko nakon ili idealno prije no što je zapis

---

¹⁰ Za najpotpuniji pregled makrovrednovanja, kao i reference na prijašnje povezane radove i objavljene analize pojedinih slučajeva vidjeti Cook, T., *Macroappraisal in Theory and Practice: Origins, Characteristics and Implementation in Canada, 1950-2000*. *Archival Science* 5, 2-4(2005). Za izvornu izjavu o dokumentacijskoj strategiji vidjeti Samuels, H. W., *Who Controls the Past*. *American Archivist* 49(proljeće 1986); za ažurirano mišljenje i kontinuiranu (i povećanu) važnost ideja Samuelsove za digitalno doba vidjeti brojne eseje i urednikov uvod u *Controlling the Past : Documenting Society and Institutions. Essays in Honor of Helen Willa Samuels* (ur. Cook, T.), Chicago 2011.

¹¹ O Schellenbergu i kontekstu njegovih ideja vrednovanja vidjeti Cook, T., *What is Past is Prologue*, str. 26-29.

stvoren. Štoviše, povjesničari više nisu bili jedini ozbiljni korisnici arhivskih zapisa; njima su se pridružili znanstvenici mnogih drugih znanstvenih disciplina, jednako kao i odvjetnici, učenjaci, stručnjaci za okoliš, zdravstveni stručnjaci, urođenici, aktivisti za ljudska prava, nastavnici, umjetnici, arhitekti, spisatelji, skrbnici za baštinu, lobisti i drugi profesionalci, a izravno u većoj mjeri i građani sve više željni izravnog povezivanja s prošlošću. Arhivski zapisi su sve više smatrani ne samo utvrdama povijesti, nego i dokazima za ostvarivanje ljudskih prava, zahtjeva domorodaca, odgovornosti vlasti i oblikovanje šireg društvenog nasljeđa, jednako kao i podupiranje nada za apostrofiranje zlouporaba i zločina iz prošlosti. Ako je čak i arhivistima povijesno izučenima bilo sve teže predvidjeti koji bi zapisi za povjesničare mogli imati buduću vrijednost, čak i na toj ograničenoj mada i ogromnoj pozadini, puno je dokaza da su taj posao obavili loše i da su rezultati bili nasumični, neusklađeni i fragmentarni,¹² tad je očito nemoguće predvidjeti sve moguće buduće uporabe za sve ove nove vrste korisnika i istraživača koristeći Schellenbergovu empirijsku metodologiju i njegove klasifikacije evidencijske i obavijesne vrijednosti.

Međutim, zbila se suptilna promjena u arhivističkom razmišljanju koja je započela sa Schellenbergom, najprije plaha, možda tek vidljiva sa sadašnjim pogledom unatrag, no sada znatno više očita. Pozornost arhivista je pomaknuta sa usredotočenosti na arhivske zapise kao „istine“, dokaze, autentičnost i obranu cjelovitosti zapisa, prema arhivskim zapisima kao priči, pripovijedanju, kao dijelu društvenog i vladajućeg procesa prisjećanja i zaboravljanja, brige za moć i marginalnost, u kojoj arhivist svjesno prihvaća znatno vidljiviju ulogu kao sustvaratelj arhivskog zapisa, a ne samo skrbnik nad onim što je preostalo. No, unatoč tom pomaku, pod utjecajem Schellenbergovog strateškog modela, arhivistovi procesi oblikovanja vrijednosti su prema pamtljivoj kovanici Geralda Hama još uvijek bili „previše povezani sa ... akademskim tržištem“, s konačnim rezultatom „da arhivski fondovi prečesto odražavaju uske istraživačke interese umjesto širokog dijapazona ljudskog iskustva. Ako ne umijemo nadići te prepreke“, nastavlja Ham, „tada će arhivist u najboljem slučaju ostati tek vjetrokaz kojega pomiču promjenjivi vjetrovi historiografije“.¹³ Stvaranje timova arhivista i istraživača iz različitih disciplina, kao što je to u dokumentacijskoj strategiji s drugima zagovarala Helen Samuels, bio je prvi pokušaj nadilaženja tih prepreka koje je Ham istaknuo, no na strateškoj razini usklađivanja, ne na bazičnoj razini artikuliranja novih vrednota vrednovanja.

Također želim ovdje posebno naglasiti da subjektivan, slučajan i ako smijem kazati, postmodernistički pogled na određivanje „vrijednosti“ vrednovanja ne mora nužno potkopati vrlo poželjan karakter arhivskih zapisa kao dokaza. Michael Moss

¹² Za ranu američku kritiku neuspjeha Schellenbergova modela u smislu njegovih rezultata, vidjeti Ham, F. G., *The Archival Edge* (1975.) u: *A Modern Archives Reader* (ur. Daniels, M. F. i Walch, T.). Washington : National Archives and Records Service, 1984. i Ericson, T. L., *At the Rim of Creative Dissatisfaction : Archivists and Aquisition Development*. *Archivaria* 33 (jesen-zima 1991-92). Za opis pojedinog slučaja njegova neuspjeha da zrcali čak i etablirana novija stremjenja u historiografiji, dapače i u Nacionalnom arhivu i Upravi zapisima vidjeti Lockwood, E., *Imponderable Matters : The Influence of New Trends in History on Appraisal at the National Archives*. *American Archivist* 53 (ljetno 1990). O dugoročnoj i rastućoj „podjeli“ između arhivista i povjesničara posebice oko definiranja vrijednosti zapisa koje bi arhivi trebali preuzimati, a koji se nalaze u središtu Schellenbergova promišljanja vidjeti Blouin F. X. Jr. i Rosenberg W. G., *Processing the Past : Contesting Authority in History and the Archives*. Oxford 2011.

¹³ Ham, F. G. *The Archival Edge*, 328-329.

nas je nedavno podsjetio kako ovakve dvojake oprečnosti ne pomažu ili barem nisu znatno iznijansirane. Ja sam prije više od dvanaest godina tvrdio isto, govoreći tada da su dokaz i pamćenje dvije sastavne strane arhivskog novčića.¹⁴ Umjesto nabacivanjem kamenja na tu navodnu arhivističku podjelu dokaza naspram pamćenja, potreban nam je otvoreniji dijalog o tome kako učiniti plodonosnijom integraciju tih dviju stvari. Međutim, moramo pri tome imati na umu da arhivističko podrijetlo 'dokaza' potječe iz pozitivističkih, objektivnih korijena s jedne strane, a određivanje vrijednosti pri vrednovanju iz subjektivnih, uvjetovanih korijena s druge strane. Bez obzira na to, smatram da bi znanje stečeno iz postupka intenzivnog istraživanja vrednovanja, ukoliko je dobro očuvano u metapodacima, zapravo znatno povećalo vrijednost povezanih zapisa kao dokaza, jednostavno stoga što bi bolje bila otkrivena njihova povijest, karakter i složenost.

Iako se „vrijednost“ može sasvim sigurno definirati putem potreba, predrasuda i društvenog utjecaja Jenkinsonovih stvaratelja ili Schellenbergovih korisnika, tvrdim da to nisu arhivističke vrijednosti. U oba je slučaja vrednovanje oduzeto iz domene i profesionalne stručnosti arhivista, kojemu preostaje da interpretira i primijeni želje drugih osoba, bilo da se radi o stvarateljima ili korisnicima. U tim starim pristupima arhivisti su tada stvarali strategije i razvijali kriterije kako bi primijenili te želje, no nisu artikulirali teoriju vrednovanja. To nije bio slučaj s trećim valom razmišljanja o vrednovanju, koje je bilo inspirirano nastojanjima da dokumentira Hamov nadahnut „široki spektar ljudskog iskustva“ i odražava vrijednosti i trendove suvremenog društva prema stvaranja zapisa, te pretvori te vrijednosti u strategije vrednovanja i istraživačke metodologije.

Premda su postojale važne naznake drugih koji su prije pisali na engleskom jeziku, Hans Booms je ponovo značio prekretnicu, nakon što je 1987. u Kanadi preveden na engleski. Kritizirajući sve prijašnje osnove za utvrđivanje arhivističke vrijednosti, ustvrdio je da „ako doista postoji nešto ili netko kvalificiran da pruži legitimitet arhivističkom vrednovanju, to je samo po sebi društvo i javna mnijenja koje ono izražava - naravno, pod pretpostavkom da im je dozvoljen slobodan razvoj“. „Javnost i javno mnijenje“, primijetio je, „sankcioniraju javno djelovanje, u biti rađaju društveno-politički proces i legitimiziraju politički autoritet. Ne bi li, stoga, javno mnijenje također trebalo legitimizirati arhivističko vrednovanje?“¹⁵ Makar je Booms predložio da arhivisti trebaju izravno proučavati društvo putem čitanja i sagledavanja dokaza suvremenog javnog mnijenja zapisima koji se vrednuju, kasnije je ovu metodologiju zamijenio onom koju smo mi razvili u Kanadi, a koja se zove makrovrednovanje. Ovdje arhivisti nastoje zrcaliti društvo (i njegove vrijednosti) putem vrednovanja, ne zato da steknu neko opsežno razumijevanje osobite „stvarnosti“ onoga što čini društvene vrijednosti i da nakon toga traže zapise koji bi proporcionalno predstavljali te vrijednosti, budući da je to nemoguć zadatak. Umjesto toga, arhivisti se usredotočuju na mehanizme, središta ili procese u društvu gdje građanin međusobno djeluje s drža-

¹⁴ Moss, M., *Opening Pandora's Box : What is an Archives in the Digital Environment u: What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives : A reader* (ur. Craven, L.). Farnham 2008, posebice str. 81-83; Cook, T., *Archives, Evidence and Memory : Thoughts on a Divided Tradition. Archival Issues* 22(1997). Moje ideje nisu u tolikoj mjeri izričito suprotne njegovima, kako to Moss tvrdi na drugim mjestima u svom eseju!

¹⁵ Booms, H., *Society and the Formation of a Documentary Heritage*, str. 104.

vom, kako bi stekli najjasniji uvid u društvenu dinamiku i javna pitanja te samim time u društvene vrijednosti koje se zatim pronalaze dokumentirane u zapisima koji se odnose na tu interakciju građanina i države.¹⁶

Ustanove imaju određene formalne ili interno razvijene funkcije, programe i aktivnosti koje su im dodijeljene ili kao što to kaže Booms, koje im sankcioniraju demokratska društva, na taj su način oni cjedilo društvenih trendova, aktivnosti, potreba i želja; onih stvari i koncepata koje društvo „cijeni“ i koje političari jednako kao i njihovi stariji birokrati brižno nadziru ukoliko žele biti ponovo izabrani. Građani, klijenti, skupine, tvrtke, zajednice i druge udruge međusobno djeluju s tim funkcijama i strukturama, programima i aktivnostima i ovisno o dozvoljenom obujmu i fleksibilnosti u toj interakciji, oblikuju, propitkuju, obraćaju se i na taj način do određene mjere uobličuju te programe. Makrovrednovanje pronalazi odobrenje za „vrijednost“ arhivističkog vrednovanja putem utvrđivanja što će se sačuvati tako, da zrcali društvene vrijednosti kroz funkcionalnu analizu međusobnog djelovanja građanina s državom.

No, makrovrednovanje je više od funkcionalne analize, koju su neki promatrači uglavnom preuzeli od kanadskog modela. Makrovrednovanje se usredotočuje više na vlast negoli na strukture i funkcije vlasti same po sebi. Vlananje naglašava dijalog i interakciju građana i skupina s državom jednako kao i vlastitu politiku i postupke države; fokusira se također na dokumentiranje učinka države na društvo i funkcije i aktivnosti samog društva; obuhvaća sve medije umjesto davanja prednosti pisanom tekstu; u potrazi je za višestrukim pripovijedanjima i žarištima spornih rasprava između građanina i države, umjesto prihvaćanja službene političke linije; i namjerno nastoji dati izražaj marginaliziranim, gubitnicima jednako kao i pobjednicima, zapostavljenima i siromašnima kao i moćnima i rječitima, što se postiže novim načinima sagledavanja spisa i elektronskih podataka, a zatim se odabire najjezgovitiji zapis na najboljem mediju za dokumentiranje tih različitih glasova. Ukratko, makrovrednovanje svjesno nastoji zabilježiti i funkcionalnost vlasti i njenih individualnih programa koje su same po sebi stvorili građani u demokraciji, kao i zabilježiti razinu interakcije građana s funkcioniranjem države: kako prihvaćaju, odbijaju, protestiraju, obraćaju se, mijenjaju, izmjenjuju i na drugi način utječu na funkcionalne državne programe, te istodobno kakav učinak imaju ti programi na društvo. To je dvosmjerni analitički okvir za obuhvaćanje društvenih vrijednosti.

Dakako, u sklopu istinski integriranog okvira „sveobuhvatnog arhiva“ odluke o vrednovanju u privatnom sektoru bi nadopunile to institucijsko makrovrednovanje u javnom. Kao što nas potiče Caroline Williams,¹⁷ nužno je utvrditi zajedno s našim

¹⁶ Iako sam opsežno pisao o makrovrednovanju, najbolja se analiza teoretske i praktične/strateške pozadine i operacionalnih značajki makrovrednovanja, kao i potpuniji kontekst iduća dva odlomka nalazi u mom članku *Macroappraisal in Theory and Practice: Origins, Characteristics and Implementation in Canada, 1950-2000*.

¹⁷ Williams, C., *Personal Papers: Perceptions and Practices u: What Are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader* (ur. Craven, L), Farnham 2008. Vidjeti također Cox, R. J., *Personal Archives and the New Archival Calling: Readings, Reflections and Ruminations*. Duluth MN, 2008. Takva složenost kakva je naznačena u ovom odlomku je odavno potaknula promišljanje Helen Samuels o dokumentacijskoj strategiji; za analizu njenih ideja vidjeti bilješku br. 10. O sveobuhvatnim arhivima u općenitijem i povijesnom smislu vidjeti dvodijelni članak Millar, L., *Discharging Our Debt: The Evolution of the Total Archives Concept in English Canada*. *Archivaria* 46 (jesen 1998) i *The Spirit of Total Archives: Seeking a Sustainable Archival System*. *Archivaria* 47 (proljeće 1999).

partnerima arhivistima iz drugih sakupljačkih arhiva i knjižnica, one društvene funkcije koje su loše zabilježene u institucionalnim zapisima (vlast, sveučilišta, poslovne korporacije, crkve, itd.) i koje treba nadopuniti i upotpuniti putem vrednovanja i preuzimanja osobnih rukopisa i audiovizualnih medija kroz privatne arhive pojedinaca, obitelji i malih ustanova, na taj način da se potaknu ili započnu projekti usmene povijesti, pridruži on-line aplikacijama društvenih medija i razmotri nearhivistička dokumentacija (publikacije, „siva literatura“, natpisi, spomenici, rukotvorine iz muzeja i galerija) - arhivisti ili barem institucijski i korporativni arhivisti nužno ne bi preuzeli sve potonje, već putem suradničkog vrednovanja i akvizicijskog okvira ili dokumentacijske strategije. I u ovom partnerstvu također moramo zamijeniti prvenstvenu potragu za rukopisnim ostavštinama bogatih, poznatih i utjecajnih, onih čija su postignuća dobro poznata ili koji su reprezentativni u nekoj aktivnosti, s razmatranjem našeg unutarnjeg života kao ljudskih bića, onih dimenzija emocionalnih i psiholoških snaga koje mogu obasjati intenzivnom svjetlošću putem zabilježenih tragova pamćenja o onome što nas čini ljudima: našim ljubavima i mržnjama, najdubljim vezama, duhovima i dušama.¹⁸

Tek nakon što je poznat ovaj međusobno povezani krajobraz „sveukupnog društva“ ili „sveobuhvatnog arhiva“, arhivist može realno ciljati stvarne zapise ili serije zapisa koje će vjerojatno imati najveću potencijalnu arhivističku vrijednost u dopunskoj, cjelovitoj integraciji javnog i privatnog, središta i područja, jasno izrečenih glasova i onih koji nedostaju, za ljudske ili organizacijske funkcije ili aktivnosti koje se proučavaju tijekom procesa vrednovanja. Rezultat bi trebali biti arhivski zapisi koji odražavaju višestruke glasove, a ne uobičajeno samo glasove moćnih, arhivističko nasljeđe oblikovano od strane vrednovanja koje poštuje različitost, dvoznačnost, toleranciju i brojne načine arhivističkog prisjećanja, naglašavajući različitost umjesto monolita, mnogostrukost umjesto središnjih pripovijedanja, osobno i lokalno u jednakoj mjeri kao i korporativno i službeno.

Ovo je moj skromni izazov vezan uz vrednovanje upućen sljedećoj generaciji: uzdignite se iz svojih individualnih spremišta i uskih obzorja kako biste stvorili virtualan, uključiv, „sveobuhvatan“ nacionalni arhiv za Ujedinjeno Kraljevstvo, koji će biti smješten u brojnim arhivskim i knjižnim spremištima, no jedinstven u koncepciji, suradnji i obuhvatnosti. Kanada je trenutno na putu da sveobuhvatne arhive pretvori u više od retoričke blagoljublivosti ili institucijskog stremjenja, u istinsku operativnu stvarnost, u sklopu nacionalne svekanadske suradničke upraviteljske mreže kako bi vrednovala, preuzimala i čuvala nacionalnu dokumentacijsku baštinu, bilo objavljenu ili neobjavljenu, analognu ili digitalnu, tekstualnu, grafičku ili zvučnu. Kao što je nedavno rekao *Knjižničar i Arhivist Kanade*: „Počinjemo shvaćati da su izgrad-

---

¹⁸ O ovoj dimenziji vidjeti rječitiju analizu Catherine Hobbs, *The Character of Personal Archives : Reflections on the Value of Records of Individuals. Archivaria* 52 (jesen 2001). Primjer primjene njenih ideja u smislu kako pojedinci očuvanjem svojih osobnih arhivskih zapisa zrcale svoju unutarnju osobnost vidjeti u Douglas, J. i McNeil, H., *Arranging the Self : Literary and Historical Perspectives on Writers' Archives. Archivaria* 67 (ljetno 2009). Marijan Bosnar preveo je ovaj članak na hrvatski jezik i on je objavljen u prošlom broju *Arhivskog vjesnika* 55/2012. (napomena prevoditelja).

nja i ustrojstvo građanskih dobara javnog pamćenja zajednička i društvena odgovornost koja zahtijeva široko sudjelovanje svih sektora“.¹⁹ No postoji još nešto.

Vjerujem da će još jedan budući odlučan smjer vrednovanja izravno obuhvatiti građanina, kao sudionika i partnera, a možda i kao čuvara. Mi ćemo arhivisti možda suvrednovati zapise, ali čak ni u svenacionalnoj suradničkoj mreži ih nećemo možda uvijek preuzimati, osim kao zadnje zaštitno rješenje. Kao što sam ranije istaknuo, u ulozi arhivista vrednovatelja napredovali smo kroz tri faze. Sada zamišljam četvrtu: u prvoj arhivist u ulozi čuvara nije vršio vrednovanje, nego je to prepustio stvaratelju; drugo, arhivist povjesničar je neizravno vrednovao na temelju vrijednosti koje su potjecale iz trendova u historiografiji; treće, arhivist izravno vrednuje na temelju istraživanja, analiziranja i procjenjivanja društvene funkcionalnosti i svih povezanih aktivnosti na relaciji građanin-država, i sada, u četvrtoj fazi, možda smo spremni podijeliti tu funkciju vrednovanja sa građanima, u širem smislu, da svoju stručnost ukrstimo s njihovom u mješavini vježbanja, mentorstva i partnerstva.

Uključivanje građana mi se čini od presudne važnosti. U to sam vjerovao prije više od 20 godina kada sam osmišljavao odnos građana i države kao jezgru makrovrednovanja i smatram to još važnijim sada za naše digitalno doba, kad je takav angažman tim više tehnološki moguć i društveno očekivan. Građanin i njegov arhiv također privlače društveni interes. Kada je Ariel Dorfman 31. srpnja 2010. u Johannesburgu održao osmo godišnje Predavanje Nelsona Mandele, taj je poznati čileansko-američki književnik, pisac i borac za ljudska prava govorio na temu „Čije sjećanje? Čija pravda? Razmišljanje o tome kako, kada i da li pomiriti“.²⁰ Poslušajte pažljivo njegove riječi o društvenom i zajedničkom pamćenju:

Zajednice si dodjeljuju kronike koje su im potrebne kako bi shvatile svijet, jednako kao što pojedinci za sebe stvaraju priče koje su im potrebne kako bi preživjeli s osjećajem vlastite osobnosti... Nacija koja ne uzme u obzir mnogostrukost potisnutih sjećanja većine svojih ljudi će uvijek biti slaba i temeljiti svoje preživljavanje na isključivosti neslaganja i drugosti. Oni čiji se životi ne vrednuju, kojima se ne daje narativno dostojanstvo, nikako ne mogu biti dio rješenja trajnih problema našeg doba.

---

¹⁹ Caron, D. J. i Brown, R., The Documentary Moment in the Digital Age : Establishing New Value Proportions for Public Memory. *Archivaria* 71 (proljeće 2011). Ova je suradnička mreža sada formalna politika i aktivni program Kanadske knjižnice i arhiva za istraživanje i raspravljanje s partnerima diljem Kanade. Nacionalna, provincijska i teritorijalna konferencija arhivista (NPTAC) je 22. listopada 2010, predstavljajući glavne arhive vlasti u zemlji s potpunim mandatima „sveobuhvatnih arhiva“ za prikupljanje vladinih i privatnih zapisa u svim medijima, objavila da „promjene u tehnologiji i komunikacijama utječu na to kako ustanove pamćenja vrednuju, preuzimaju, čuvaju i čine dostupnim dokumentacijsko naslijeđe Kanade“ i da te promjene „brišu tradicionalne granice i tradicionalne načine razmišljanja između knjižnica, arhiva i muzeja o tome kako čuvamo i pristupamo informacijama“; Konferencija stoga podupire „razvoj svekanadske strategije koja uključuje širu zajednicu koja se bavi baštinom, točnije, knjižnice, arhive i muzeje i koja se temelji na suradničkom ili zajedničkom modelu partnerstva kako bi se naše dokumentacijsko naslijeđe održalo u budućnosti“ i ona će „pridonijeti osnivanju Svekanadske suradničke upraviteljske mreže (odnosno, radnim inicijativama i projektima) prije proslave sto i pedesete obljetnice Kanade 2017.“ Bilten Vijeća arhiva Kanade br. 68 iz lipnja 2011, također dostupan na internetu.

²⁰ Vidi URL: http://www.nelsonmandela.org/index.php/news/article/ariel_dorfman_talks_about_the_intricacies_of_memory_justice_and_reconciliation/ (10. lipnja 2011).

Mislim da Dorfmanovim stajalištima o onima čiji životi nisu vrednovani davanjem narativnog dostojanstva neće naškoditi ako se doda da će oni kojima nije dano arhivističko dostojanstvo, glas i legitimitet ostati potisnuti i marginalizirani. To je sasvim sigurno većinsko stajalište Domorodaca Prvih Nacija u Kanadi. Nakon što su preživjeli užase tijekom desetljeća nepriznatih raznovrsnih zlostavljanja u stambenim školama kojima su upravljali vlada i crkva, gdje su domorodačka djeca silom oduzeta svojim obiteljima i smještena u škole udaljene od svog doma kako bi se izbrisao njihov jezik i urođenička kultura te ih se „civiliziralo“ sukladno normama bjelačkog kršćanskog društva, prioriteti što su ih pripadnici Prvih Nacija odredili za vlastito ozdravljenje nisu uključivali samo službenu ispriku države i novčanu naknadu žrtvama, što je u oba slučaja izvršeno, nego je jednako važno bilo i osnivanje trajnog arhiva za pohranu njihovih svjedočanstava, dokazivanja i priča, kako se njihova iskustva ne bi zaboravila ili zanijekala. Nova Komisija za istinu i pomirbu u Kanadi, sa sjedištem u Winnipegu, započela je petogodišnji postupak takvog pripovjedačkog i arhivističkog partnerstva.²¹

Sukladno tim pojmovima arhivističkog dostojanstva i pronalaska arhivističkoga glasa je inicijativa „arhivskih zapisa zajednica“, koju je najbolje artikulirao Andrew Flinn u zbirci nedavnih eseja, ali također su ju među ostalima promovirali i Jeannette Bastian, Ben Alexander, Sue McKemmish, Anne Gilliland i Eric Ketelaar.²² Ovdje su društvene organizacije - često po prirodi aktivističke ili predstavljajući marginalizirane skupine, one glasove na koje matično arhivističko preuzimanje privatnih zapisa obično ne cilja i koji su često zanemareni u vrednovanju zapisa vlasti - u posebnom fokusu za vrednovanje. Primjer koji jako podsjeća na entuzijazam usmene povijesti od 1960-ih do 1980-ih jest kad ustanovljeni arhivi žanju značajne dijelove na internetu, posebice aplikacije društvenih mreža, tražeći različite ciljne skupine u demografiji „zajednice“. Još je uzbudljivije kada zajednice razviju svoju vlastitu arhivističku svijest. Raznovrsne inicijative arhivskih zapisa zajednica - mentorske ili participacijske, nezavisne ili u partnerstvu - sada aktivno nastoje učiniti te glasove, te komunalne arhivske zapise, dijelom naše šire arhivističke baštine, uključujući shvaćanje da neka od naših načela, pravila, standarda i definicija o tome što čini arhivske zapise „autentičnima“ mogu biti nevažna ili barem zaslužuju da se o njima ponovno promisli.²³

Wendy Smith, dodiplomska studentica na Sveučilištu u Manitobi, u istraživanju za svoju radnju ide i korak dalje, problematizirajući i sam koncept „građanina“ koji se aktivira u javnoj sferi, vrativši se konceptima Jürgena Habermasa, integrirajući ih s teorijom arhivističkog vrednovanja. Pomaknula je naglasak jezgre građanin-država koja je središnja za makrovrednovanje, ali gledana kroz prizmu države, na izravno promatranje građanina kao svojevrsnog „petog staleža“, opominjuću silu u građanskoj raspravi kako bi se osnažilo naše upravljanje, čime bi građanin postao žarište umjesto države. Budući da se ovaj proces građanskog raspravljanja danas u najvećoj mjeri pojavljuje u svijetu računalne komunikacije, ne može se dovoljno naglasiti

---

²¹ O mandatu, pozadini, ulogama, procesima i stvaranju arhiva Nacionalnog informacijskog centra vidjeti URL: www.trc-cvr.ca/overview i brojne numerirane dijelove (24. lipnja 2011).

²² Vidjeti novu uzbudljivu knjigu s više od dvanaest eseja koji istražuju upravo ove teme: *Community Archives: The Shaping of Memory* (ur. Bastian J. A. i Alexander, B.), London 2009.

²³ Vidjeti izvrsnu raspravu (i sažimanje u tom pogledu znatnog dijela njegovog ranijeg rada) koju je napisao Flinn, A., *The Impact of Independent and Community Archives on Professional Archival Thinking and Practice* u: *The Future of Archives and Recordkeeping: A Reader* (ur. Hill, J.), London 2011.

važnost angažmana arhivista u tom nestalnom digitalnom svijetu. Smithova je skovala mantru „arhiviranje demokracije, demokratiziranje arhiva“ kao poželjnu profesionalnu reakciju.

U kojoj mjeri ćemo dobro odgovoriti na izazov za demokratskijim, uključivijim, cjelovitijim arhivima, moglo bi odrediti koliko ćemo se dobro razvijati kao profesija u ovom digitalnom stoljeću.²⁴

Protuhegemonistička rasprava cvate u lokalnim zajednicama i raznovrsnim interesnim skupinama u svakoj pulsirajućoj demokraciji, no ipak se rijetko pojavljuje u matičnim arhivskim zapisima, osim ako ta rasprava s vremenom sama ne postane matičnom. Pa ipak, Eric Ketelaar nas iz naše profesije mudro podsjeća, jednako kao Dorfman izvan nje, da sve takve zajednice moraju ujedno biti zajednice pamćenja, jednako kao i djelovanja i ideja, kako bi mogle postojati i razvijati se. „Ta zajednička prošlost, tvrdi Ketelaar, nije samo genealoška ili tradicionalna, nešto što se uzima ili ostavi. Ona je znatno više: moralni imperativ za nečiju pripadnost zajednici. Zajednička prošlost, održana tijekom vremena do sadašnjosti, je ono što zajednici daje kontinuitet, koheziju i povezanost. Biti zajednicom ... uključuje usađenost u njenu prošlost i stoga u tekstove pamćenja kroz koje se prošlost posreduje.“²⁵

Izvan politike (i etičko-moralnog imperativa) vrednovanja i arhivskih zapisa, postoji poezija tih zapisa, pjesma zapisa. Paul Simon je napisao pjesmu „Zvuk tišine“ kao dio buđenja društvene osviještenosti tijekom 1960-ih, a pjesma se sastoji i od ovih dirljivih stihova:

*I pod golim svjetlom vidjeh
Deset tisuća ljudi, možda i više
Ljudi koji govore bez razgovaranja
Ljude koji čuju bez slušanja
Ljude koji pjesme pišu koje glasovi nikad ne iskažu
I nitko se usudio nije
Oskvrnut' taj zvuk tišine
'Lude', rekoh, 'Vi ne znate
Da tišina poput rak-rane buja...'
'Riječi proroka zapisane su na zidovima podzemne željeznice
I zidovima oronulih zgrada'
I šapuću se putem zvukova tišine.²⁶*

²⁴ Smith, W. A., *Archiving Democracy, Democratizing Archives: Rethinking Appraisal and Public Programming for the Digital Age*. Sveučilište u Manitobi, prijedlog magistarskog rada na studiju arhivistike, 2010.

²⁵ Ketelaar, E. Sharing: Collected Memories in Communities of Records. *Archives and Manuscripts*, 33,1 (svibanj 2005), str. 54.

²⁶ Pjesmu je u veljači 1964. napisao Paul Simon, a izveo kantautorski duo Simon and Garfunkel. Prvi je put objavljena u listopadu iste godine na njihovom prvom albumu *Wednesday Morning 3 a.m.* u izvornoj „folk“ inačici s akustičnom gitarom; nakon toga je u rujnu 1965. načinjen remiks s električnim gitarama u „folk-rock“ inačici i objavljen kao singl koji se početkom 1966. popeo na prvo mjesto top ljestvica, a zatim se pojavila u siječnju iste godine na albumu *Sounds of Silence*. Pjesma je izvorno bila naslovljena *The Sounds of Silence*, a u kasnijim inačicama *The Sound of Silence*; u stihovima se pojavljuje oblik i u jednini i u množini. Autorska prava © pripadaju Paulu Simonu, 1964. Ovdje upotrijebljeno u skladu s odredbama o pravilnoj uporabi Zakona o autorskim pravima, u znanstvene svrhe i bez cilja i nakane za stjecanje komercijalne dobiti.

Usuđujemo li se mi arhivisti oskvrnuti te zvukove tišine? Usuđujemo li se do-
dijeliti vrijednost riječima tih proroka koje su zapisane na zidovima podzemne željez-
nice i oronulih zgrada, sada vjerojatnije zapisanih na internetskim stranicama, blogo-
vima, Twitteru, Facebooku, YouTubeu i drugim digitalnim društvenim medijima? Ho-
ćemo li priznati da su takve kancerogene tišine u našim arhivima optužnica naše teo-
rije i prakse vrednovanja iz prošlosti? Usuđujemo li se dodijeliti vrijednost vrednova-
nja onim glasovima, onim „zvukovima“ koje dosad nitko nije čuo? Ne bismo li trebali
sačuvati te glasove i zvukove tako što ćemo doista „demokratizirati arhive“ i „arhivi-
rati demokraciju“ putem potpunog participacijskog partnerstva s našim građanima,
ustanovljujući zajedno i u suradnji s njima od čega bi se trebala sastojati trajna arhiv-
ska sjećanja društva? Usuđujemo li se prihvatiti tvrdnju Ariela Dorfmana kako „neće
postojati povjerenje ukoliko se ne potrudimo razoružati one najmoćnije, one koji za
sebe vjeruju da posjeduju ekskluzivno vlasništvo nad istinom...“.²⁷ Hoćemo li se usu-
diti priznati da bi naša stoljetna moć nad arhivom, njegovim oblikovanjem i očuva-
njem mogla zapravo prema Dorfmanu potkopati samu bit „povjerenja“ za koje tvr-
dimo da ga ulažemo u naše čuvanje arhiva?

Ako možemo shvatiti ovu viziju, ukoliko možemo prekinuti „rak-ranu“ tišine,
ako si možemo oduzeti ekskluzivnu moć i naučiti ju dijeliti putem suradnje, tada će
ono što ćemo ubuduće čuvati biti radikalno drugačije. I ukoliko mi arhivisti prihva-
timo činjenicu da nas doista definira to „što čuvamo“ i da „čuvamo ono što jesmo“,
tada će se naš profesionalni identitet također radikalno promijeniti u znatnu korist
društva. Vjerujem da je teoretiziranje i primjena takve vizije u bliskoj budućnosti os-
novni profesionalni izazov u svim arhivističkim funkcijama i sasvim sigurno u našoj
prvoj odgovornosti arhivističkog vrednovanja.

Literatura

Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society
(ur. Cox, R. i Wallace, D.). Westport CN i London, 2002.

Blouin F. X. Jr. i Rosenberg W. G. *Processing the Past : Contesting Authority in
History and the Archives*. Oxford 2011.

Booms, H. Society and the Formation of a Documentary Heritage: Issues in
the Appraisal of Archival Sources. *Archivaria* 24 (ljetno 1987), str. 69-107.

Canadian Council of Archives. *Bilten* 68 (lipanj 2011), članak br. 2, također
dostupan on-line.

Caron, D. J. i Brown, R. The Documentary Moment in the Digital Age: Establi-
shing New Value Proportions for Public Memory. *Archivaria* 71 (proljeće 2011), str. 1-
20.

Community Archives: The shaping of Memory (ur. Bastian J. A. i Alexander, B.),
London 2009.

*Controlling the Past : Documenting Society and Institutions. Essays in Honor of
Helen Willa Samuels* (ur. Cook, T.), Chicago 2011.

Cook, T. An Archival Revolution: W. Kaye Lamb and the Transformation of
the Archival Profession. *Archivaria* 60 (jesen 2005), str. 185-234.

Cook, T. Archives, Evidence and Memory: Thoughts on a Divided Tradition.
Archival Issues 22(1997), str. 177-182.

---

²⁷ Vidjeti bilješku br. 20 za internetsku adresu njegova govora.

Cook, T. Macroappraisal in Theory and Practice: Origins, Characteristics and Implementation in Canada, 1950-2000. *Archival Science* 5, 2-4(2005), str. 101-161.

Cook T. What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift. *Archivaria* 43 (proljeće 1997), str. 17-63.

Cox, R. J. *Personal Archives and the New Archival Calling: Readings, Reflections and Ruminations*. Duluth MN, 2008.

Craig B. L. Rethinking Formal Knowledge and its Practices in the Organization : The British Treasury's Registry Between 1900 and 1950. *Archival Science* 2, 1-2(2002), str. 111-136.

Dorfman, A. Whose Memory? Whose Justice? A Mediation on How and When and If to Reconcile. Osmo predavanje Nelsona Mandele, Johannesburg, URL: http://www.nelsonmandela.org/index.php/news/article/ariel_dorfman_talks_about_the_intricacies_of_memory_justice_and_reconciliat/ (10. lipnja 2011).

Douglas, J. i McNeil, H. Arranging the Self: Literary and Historical Perspectives on Writers' Archives. *Archivaria* 67 (ljetno 2009), str. 25-39.

Ericson, T. L. At the Rim of Creative Dissatisfaction: Archivists and Aquisition Development. *Archivaria* 33 (jesen-zima 1991-92), str. 66-77.

Flinn, A. *The Impact of Independent and Community Archives on Professional Archival Thinking and Practice u: The Future of Archives and Recordkeeping: A Reader* (ur. Hill, J.), London 2011, str. 145-169.

Ham, F. G. *The Archival Edge* (1975) u: *A Modern Archives Reader* (ur. Daniels, M. F. i Walch, T.). Washington: National Archives and Records Service, 1984, str. 326-335.

Harris, V. *Archives and Justice: A South African Perspective*. Chicago 2011.

Harris V. *Archons, Aliens and Angels: Power and Politics in the Archive u: The Future of Archives and Recordkeeping: A Reader* (ur. Hill, J.). London 2011, str. 103-122.

Harris, V. *Ethics and Archives : An Incessant Movement of Recontextualisation u: Controlling the Past: Documentary Society and Institutions. Essays in Honor of Helen Willa Samuel* (ur. Cook. T.). Chicago 2011, str. 345-362.

Hobbs, C. The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individuals. *Archivaria* 52 (jesen 2001), str. 126-135.

Jenkinson, H. *A Manual of Archive Administration*. London 1966. (novo izdanje preradenog drugog izdanja iz 1937)

Jimerson, R. C. *Archives Power: Memory, Accountability, and Social Justice*. Chicago 2009.

Kaplan, E. We Are What We Collect, We Collect What We Are: The Archives and the Construction of Identity. *American Archivist* 63, 1 (proljeće/ljetno 2000), str. 126-151.

Ketelaar, E. Sharing: Collected Memories in Communities of Records. *Archives and Manuscripts* 33, 1 (svibanj 2005), str. 44-61.

Lockwood, E. Imponderable Matters: The Influence of New Trends in History on Appraisal at the National Archives. *American Archivist* 53 (ljetno 1990), str. 394-405.

Millar, L. Discharging Our Debt: The Evolution of the Total Archives Concept in English Canada. *Archivaria* 46 (jesen 1998), str. 103-146.

Millar, L. The Spirit of Total Archives: Seeking a Sustainable Archival System. *Archivaria* 47 (proljeće 1999), str. 46-65.

Moss, M. *Opening Pandora's Box: What is an Archives in the Digital Environment u: What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A reader* (ur. Craven, L.). Farnham 2008, str. 71-87.

Political Pressure and the Archival Record (ur. Procter, M., Cook, M. G. i Williams, C.). Chicago 2006.

Samuels, H. W. Who Controls the Past. *American Archivist* 49 (proljeće 1986), str. 109-124.

Schwarz, Joan M. We make our tools and our tools make us: Lessons from Photographs for the Practice, Politics and Diplomats. *Archivaria* 40 (jesen 1995), str. 40-74.

Simon, Paul. *The Sounds of Silence*. © 1964.

Smith, W. A. *Archiving Democracy, Democratizing Archives: Rethinking Appraisal and Public Programming for the Digital Age*. Sveučilište u Manitobi, prijedlog magistarskog rada na studiju arhivistike, 2010.

Williams, C. *Personal Papers: Perceptions and Practices u: What Are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader* (ur. Craven, L), Farnham 2008, str. 53-67.

Summary

“WE ARE WHAT WE KEEP, WE KEEP WHAT WE ARE”: ARCHIVAL APPRAISAL PAST, PRESENT AND FUTURE

Archival appraisal has its own history and is highly contested ground within the profession, and increasingly with our external communities. This article analyses the evolution of appraisal thinking through three well-established phases: the curatorial guardian assigning appraisal responsibility to the creator or administrator of records; the historian-archivist making appraisal decisions indirectly through the filter of trends in academic History; and the archivist as expert directly assessing contexts of function and activity to discern appraisal value. A fourth phase is now beckoning: participatory appraisal with various communities of citizens so that silences long haunting our archives may at last be heard. The article is a reworking of the opening keynote address the author presented to the Annual Conference of The Society of Archivists (UK), in Manchester, England, on 1 September 2010.

He emphasizes the importance of appraisal as archivist's first responsibility from which all else flows, as well as the need to remain extraordinarily sensitive to the political, social, philosophical, and ethical nature of archival appraisal, for that process defines the creators, the functions, and the activities to be reflected in archives, by defining and selecting in turn which related documents are to be preserved permanently, and thus are to enjoy all subsequently flowing archival activities (processing, description, preservation, reference, online posting, exhibition, and so on); and, with finality, appraisal also starkly determines which documents are destroyed, excluded from archives, their creators forgotten, effaced from memory. Among other things regarding appraisal, Cook tackles questions like how well do we mirror our societies, how in the past have we been defined by what we keep, or by what we have

not kept, what do we try to keep now as archives, in following accepted appraisal concepts and strategies?

He also challenges appraisal rules set by Sir Hillary Jenkinson and gives an overview of how appraisal evolved since Schellenberg's times. Special reference is made to the various aspects of macroappraisal, which consciously attempts to document both the functionality of government and its individual programs that are themselves the creation of citizens in a democracy and to document the level of interaction of citizens with the functioning of the state: how they accept, reject, protest, appeal, change, modify, and otherwise influence those functional state programs, and in turn how these programs have an impact on society. Cook points out that in the concept of "total" archives, appraisal must include records of not only the wealthy, well known and influential in a society, but also the poor, deprived, marginalized, etc. i.e. it has to encompass all voices and allow them to be heard. As for the future, Cook predicts that appraisal will include citizen directly, as participant and partner, and perhaps as keeper. In that respect, he offers a vision of preserving these voices and sounds by "democratizing archives" and "archiving democracy", in through participatory partnerships, with our fellow citizens, determining collaboratively and collectively with them of what society's enduring archival memories should consist.

Keywords: *appraisal, archives, selection, acquisition, creator, value, macroappraisal, citizens*

Preveo: Marijan Bosnar